

ENKELE 19e EEUWSE PORSELEINEN PIJPEKOPPEN UIT DRENTHE

door Harry Tupan

Porseleinen pijpen zijn voornamelijk gemaakt in de periode 1700-1920, terwijl de bloeitijd tussen 1750 en 1850 lag. Het meerendeel van deze pijpen is afkomstig uit Duitsland en werd vervaardigd door grote porseleinfabrieken in bekende centra als Meisen en Berlijn. Wie kent niet de 'Königlichen Porzellan Manufaktur' te Berlijn! Deze fabrieken kenden speciale decorateurs die zeer fraaie voorstellingen op de pijpekoppen aanbrachten. Men schilderde stadsgezichten, portretten van vorsten en politici, doch ook bloemen en dieren werden aangebracht. Vaak gebruikten de decorateurs hiertoe bestaande prenten als voorbeeld. Later, tussen 1775 en 1875, groeide het aantal zogenaamde 'Hausmaler', lieden die in opdracht van de porseleinfabrikanten thuis decoraties op de pijpekoppen schilderden. Dat deze eenvoudige lieden veelal weinig of soms helemaal geen opleiding genoten hadden, blijkt uit de vele schrijffouten die men in de teksten op de pijpen aantreft.

Op het Nederlandse platteland waren porseleinen pijpen, beschilderd met naam, beroep of familiewapen zeer geliefd. Veelal werden ze ter gelegenheid van een verjaardag of een ander heugelijke gebeurtenis ten geschenke aangeboden. De moeilijkheid was echter om een pijp met een bepaalde tekst of voorstelling te bestellen, immers het decoreren geschiedde in Duitsland. Door bemiddeling van seizoenarbeiders uit Duitsland, de zgn. 'hannekemaaiers' en 'kiepkerels', konden dergelijke pijpen toch verkregen worden. Men gaf deze mensen namelijk de tekst mee die op de pijpekop moest worden aangebracht, die zij op hun beurt weer bij de fabriek of handelaar in Duitsland afleverden. Wanneer zij het volgende jaar weer naar Nederland trokken om seizoenarbeid te verrichten brachten ze de bestelde pijpen mee. Ook in Drenthe zijn op deze manier fraai betekste pijpen in omloop gekomen. Een aantal is bewaard gebleven en wordt hieronder beschreven. Erg vroeg is het exemplaar met het navolgende opschrift:

J.W.Veeze te Assen
Het broederlijk hart
Kent leed noch smart
18 Febr. 1829-C.V.

Jan Willem Veeze werd geboren te Assen op 18 februari 1802¹. Hij huwde in 1828 zijn plaatsgenote Marchien Beuker². Veeze werkte gedurende zijn leven als bode bij het gouvernement van de provincie Drenthe. Hij overleed op 5 april 1884 te Assen. Aardig is dat de datum van de pijp aangeeft ter gelegenheid

waarvan hij het exemplaar ten geschenke kreeg, n.l. zijn 27e verjaardag in 1829. De tekst tenslotte geeft aan dat zijn broer C(hristiaan)V(eeze) de gulle gever was.

Een zoon van Jan Willem Veeze en Marchien Beuker, Markus Jan, kreeg tijdens zijn leven ook een fraaie porseleinen pijp aangeboden. De tekst luidt: '*Aan Den W.E.d.Heer M.J.Veeze te Assen*'. Geboren te Assen op 21 september 1828³, huwde hij op 26-jarige leeftijd met Margaretha van der Weide⁴. Veeze overleed op 24 februari 1883 te Assen. Tijdens zijn leven was hij koopman/winkelier aan de Markt in de Drentse hoofdstad. Tevens was hij regent van het Weeshuis te Assen, van wie hij volgens inventaris-bescheiden van het Drents Museum⁵ de pijp ten geschenke kreeg. Niet alleen de gewone burgers, doch ook de notabelen hadden dergelijke pijpen in hun bezit. Van bekende Drentse families als Oosting en Tonckens zijn mooie exemplaren bekend (afb.1.).

Afb. 3. laat ons het wapen van de familie Oosting zien, een bekend Drents geslacht, waarvan de telgen zowel in Hoogeveen, Emmen, Meppel en Assen hebben gewoond. Het toont ons het gekroonde wapen in rood, waarop drie zilveren St. Jacobsschelpen geflankeerd door twee schildhoudende leeuwen⁶. Aardig is de cilindrische vorm van de pijpekop, die rond 1875 te dateren is. Een ander stuk bevindt zich in de collectie van het Niemeyer Nederlands Tabacologisch Museum (N.N.T.M.) te Groningen.

De tekst luidt: S.J.Oosting

Mr. Notaris te Emmen, 1863

Provincie Drenthe.

Duidelijk is dat de pijp bezit is geweest van Mr. Sjuick Johannes Oosting, geboren te Assen op 25 augustus 1825. Hij huwde op 26 januari 1853 Digna Cornelia Hofstede, en stierf te Emmen op 27 juni 1900. Na zijn promotie te Groningen in 1848, was hij ondermeer burgemeester te Beilen en Westerbork. In 1855 echter, werd hij notaris te Emmen⁶.

Een andere bekende Drentse notaris is Mr. Joachim Lunsingh Tonckens geweest. Op de porseleinen ketel lezen we in goudkleurige gotische letters 'Mr.J.L.Tonckens'.

J.L.Tonckens werd geboren te Norg op 25 januari 1822. Zoals de meeste van zijn familieleden studeerde hij rechten te Groningen, waar hij in 1845 promoveerde. Hij vestigde zich te Norg waar hij advocaat werd. In 1849 benoemde men hem tot notaris te Hoogeveen, terwijl hij tevens advocaat bleef. Ook op provinciaal niveau bekleedde hij functies. Zo was hij lid van de Provinciale Staten van Drenthe. Hij trouwde in 1856 met Johanna Hillegonda von Sonsbeeck. Hij overleed te Hoogeveen op 26 september 1892⁷. De pijp stamt uit het laatste kwart van de

negentiende eeuw.

Een fraai voorbeeld van een 19e eeuwse porseleinen pijpekop is wel het exemplaar uit de collectie van het N.N.T.M. te Groningen. Op de polychrome ketel zien we een mansfiguur met een mand aardappelen op zijn schouder. De tekst luidt:

Henderikkus Harsevoort

Arbeider te Assen, 1883

Hulde aan de landbouw. (afb.2)

De tekst en afbeelding geven al aan dat Harsevoort een landarbeider in dienst van een boer moet zijn geweest. Harsevoort werd geboren op 2 juni 1821 te Assen⁸. Hij trouwde tweemaal, de eerste keer met Setske Hommes, de tweede met Harmtien Harms in 1870⁹. Ondanks het zware werk dat hij heeft moeten verrichten bereikte Harsevoort de respectabele leeftijd van 80 jaar. Hij stierf 20 augustus 1901¹⁰ en was, volgens de overlijdensakte gedurende zijn leven 'arbeider' geweest, wonende aan de Groningerdwardsstraat te Assen.

Dan is er nog de pijp uit de collectie van de oudheidkamer te Emmen. Hierop lezen we:

Jan Zegers Hadders

Landbouwer te Westenesche, 1870 (afb.4)

Jan Zegers Hadders werd geboren op 23 juli 1826 te Westenesch in de gemeente Emmen¹¹. Hij huwde met ene Jannina Bults. Helaas kon de huwelijksdatum voorshands niet worden achterhaald. Hij overleed in 1874, op 8 februari¹² en woonde tot die datum nog te Westenesch en was nog als landbouwer werkzaam.

Een erg interessante pijp is het exemplaar met de navolgende tekst:

E.Coopman, van ouds

grof- en hoefsmid, geboren

te Roden den 29 Juni 1843

Thans Mr.Smit te Zuidlaren

Alhoewel niet gedateerd, geeft de vorm van de pijpekop aan dat het hier een stuk uit het laatste kwart van de 19e eeuw betreft. Doormiddel van het genealogische onderzoek echter kon de datum vrij nauwkeurig worden achterhaald.

Emanuel Coopman werd geboren op 29 juni 1843 te Roden, als zoon van Harmen Lucas Coopman en Johanna Jans de Jonge¹³.

Evenals zijn vader, van wie hij naar alle waarschijnlijkheid het vak leerde, was hij smid. Op 4 november 1871 huwde hij te Haren(Gr.) met Luchien Albertus die hem in 1872 een tweeling schonk¹⁴. Hij woonde dan ook in de gemeente Haren, en wel te Helpman waar hij het beroep van smid uitoefende. In 1875 vertrok hij weer en ging met zijn gezin naar de stad Groningen. Ook hier is hij als smid werkzaam¹⁵. Vier jaar later (in 1879)

Afb. 1. M.J. Veeze - Assen, 2e helft 19e eeuw.

Afb. 2. Henderikus Harsevoort - Assen, 1883.

Afb. 3. Familiewapen Oosting, 2e helft 19e eeuw.

verhuisde de familie opnieuw. Op 16 september van dat jaar liet Coopman zich te Laren als burger inschrijven¹⁶. Zoals de pijpekop vermeldt bleef hij zijn beroep trouw. Op 2 juni 1881 ging de familie weer terug naar de geboorteplaats van de kinderen, Haren. Drie jaar vertoefde men hier, waarna nog een verhuizing plaats vond. Nu weer van Haren naar Groningen, waar hij zich als grof- en hoefsmid vestigde¹⁷. Binnen de stad Groningen verhuisde hij nog éénmaal voordat hij daar op 9 februari 1906 stierf. Uit het bovenstaande blijkt dat Emanuel Coopman de tabakspijp tussen 16 september 1879 en 2 juni 1881, de periode dat hij in Zuidlaren heeft gewoond, moet hebben gekregen.

Van het Spijkerboorse geslacht Hubbeling(h) is een tweetal pijpekoppen bekend. Het eerste exemplaar, met zwarte tekst en voorstelling op een witte ondergrond, toont ons een stellingmolen waaronder:

D.B.Hubbelingh
Rogmolenaar te
Spijkerboor, 1851 (afb.5.)

Detmer Boelens Hubbelingh werd geboren te Spijkerboor d.d. 6 januari 1831¹⁸. Hij huwde op drieëntwintigjarige leeftijd met Jantien Meyering, afkomstig uit Annen. Hubbelingh was naast korenmolenaar ook nog houthandelaar, een combinatie die men bij meer mulders aantreft.

Wanneer de molen gebouwd is, is nog niet geheel duidelijk. Wel wanneer de molen verdwenen is zoals de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 24 november 1857 aangeeft:

Annerveensch-Kanaal, 23 nov.

In den verlopen nacht is de voor eenige jaren nieuw getimmerde rogge- en pelmolen van den heer Hubbeling te Spijkerboor totaal afgebrand. Schoon de oorzaak des brands onbekend is, schrijft men die echter aan kwaadwilligheid toe. De molen is tegen brandschade verzekerd.

Uit bovenstaande mededeling blijkt dat het hier geen oude molen betreft, immers men spreekt van een 'voor eenige jaren nieuw getimmerde rogge- en pelmolen'. Mogelijk is de molen in 1851, het jaartal op de pijpekop, in gebruik genomen.

In 1911 overleed D.B.Hubbeling op tachtigjarige leeftijd te Spijkerboor. Zijn broer Jan (1833-1890) is later ook nog molenaar te Spijkerboor geweest¹⁹. Hij liet in 1867, tien jaar na de brand, op dezelfde plaats een nieuwe molen bouwen.

De tweede broer Klaas, geboren op 20 augustus 1840 te Spijkerboor, was tijdens zijn leven olieslager van beroep. De pijpekop laat ons de olieslagerij zien uitgerust met een lange schoorsteenpijp. Deze schoorsteen was noodzakelijk omdat de

Afb. 4. Jan Zegers Hadders - Westenesse, 1870.

Afb. 5. D.B. Hubbelingh - Spijkerboor, 1851.

Afb. 6. K. Hubbeling, 2e helft 19e eeuw.

olieslagerij op stoom gedreven werd. De olieslagerij, een klein fabriekje, stond aan het eind van de Molenwijk (westzijde) te Spijkerboor. Klaas runde het samen met zijn broer Jacobus (1844-1926). Voor de bouw van de olieslagerij schijnt er ook nog een door de wind aangedreven oliemolen gestaan te hebben²⁰ (afb.6).

Klaas Hubbelings beroep wordt in diverse aktes²¹ genoemd: in 1868 oliemolenaar, in 1874 olieslager en in 1890 opnieuw oliemolenaar. Mogelijk heeft hij eerst de oliemolen in bezit gehad en heeft later, ten tijde van de opkomst van de stoommachine, de olieslagerij laten bouwen. Aannemelijk is dat het fabriekje in 1890 nog in bedrijf is geweest²². Helaas zijn geen gegevens bekend over de bouw en afbraak van zowel de oliemolen als de olieslagerij. Zeker is dat beide voor 1900 reeds verdwenen zijn²³. Later verhuisde Klaas Hubbeling, op 4 januari 1874 gehuwd met Jantien Marissen, naar Peelo bij Assen. Hij overleed te Assen op 15 november 1926.

Uit het bovenstaande moge blijken dat de ogenschijnlijk eenvoudige porseleinen pijp naast een historisch, ook een duidelijk genealogisch karakter heeft. Helaas worden ze tot op heden niet op hun juiste waarde geschat; wellicht draagt dit artikel bij tot een herwaardering van een zo typisch 19e eeuws familiestuk.

Noten

- 1 Rijksarchief in Drenthe (RAD), Overlijden Assen, 1884
- 2 RAD, Huwelijken Assen, 1828
- 3 RAD, Geboorten Assen, 1828
- 4 RAD, Huwelijken Assen, 1855
- 5 Inventarisboek Prov.Museum v.Drenthe, H1932-22
- 6 Genealogie Oosting, Assen, 1884. Genealogie Oosting, Assen 1907
- 7 Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek X, kol. 1036, 1937
- 8 RAD, Geboorten Assen, 1821
- 9 RAD, Huwelijken Assen, 1870
- 10 RAD, Overlijden Assen, 1901
- 11 RAD, Geboorten Emmen, 1826
- 12 RAD, Overlijden Emmen, 1874
- 13 RAD, Geboorten Roden, 1843 (alsmede de datum op de pijpekop)
- 14 Gemeentearchief Haren, Bevolkingsregister, 1871
- 15 Gemeentearchief Groningen, (GAG), Bevolkingsregister, juni 1875

- 16 Gemeentearchief Zuidlaren, Bevolkingsregister, september 1879
- 17 GAG, Bevolkingsregister, september 1879
- 18 Genealogische informatie over het geslacht Hubbeling verstrekt door mw.A.G.Nieboer te Assen.
- 19 Blauw,H. en H.Visser, Molens in Drente in oude ansichten, 1976, foto 4. Archief Bureau Monumentenzorg Assen, Moleninventarisatie jaren '40
- 20 Bicker Caarten,A.,(red.) Molens in Drenthe, 1979, pag.180
- 21 RAD, Huwelijken Anlo, 1868. K.Hubbeling wordt hier 'oliemolenaar' genoemd als getuige bij het huwelijk van zijn broer Jan Hubbeling.
RAD, Huwelijken Assen, 1874. Bij zijn eigen huwelijk wordt hij 'olieslager' genoemd.
RAD, Overlijden Anlo, 1882. Bij het overlijden van zijn zoontje Jacobus Hubbeling (1889-1890) wordt hij 'oliemolenaar' genoemd.
- 22 Klaas Hubbeling wordt in dat jaar immers nog oliemolenaar genoemd (zie noot 21).
- 23 Archief Bureau Monumentenzorg Assen, Moleninventarisatie jaren '40. Bij de opmerkingen staat vermeld: "Afgebroken ver voor 1900" en "Later stoombedrijf, ook verdwenen".

Herkomst pijpekoppen:

- Drents Museum, no. 3,5,6
- Niemeyer Nederlands Tabacologisch Museum, no. 2
- Oudheidkamer Emmen, no. 4
- Particuliere verzameling, no. 1

Foto's: Centraal Reproductie Bureau - Assen.

Deze publicatie is in gewijzigde vorm reeds eerder verschenen in de Nieuwe Drentse Volksalmanak 1983 (100e jaar).

REACTIE

Op de inventarisatie in PKN nr.22 van zijmerkpippen met de letters M en N, kregen we nog enige aanvullingen binnen voor de gekroonde N, met de volgende initialen:

D V O, I M K, N V K, G V B

De leden: L.F.J.R.Bracco Gardner, L.v.Duuren, Ron de Haan, Michel Vroomans en John van Zetten worden bedankt voor hun reactie.